

előadása lenyűgöző. Elképesztő mozgás-és beszédkultúrájuk van a játékosoknak. Ez a közvetlen, eszköztelen, csak a szí nész fizikumának, hangjának kifejező eszközeire építő színházi forma igen sok lehetőséget rejt magában. De a remek formai megoldások mögött a hatás ilyen alakítása miatt a *Kommuna* végül is érdektelen maradt, nem készített állásfoglalásra.

És a magyarok ..

Wroclawban hazánk amatőr színjátszását a Dominó együttes képviselte. A Köllő Miklós vezette mim-beat csoport a lengyel pantomim fellegrájában nem aratott sikert. A fesztiválújságból, a Kurierből idézve, a szakemberek és a lengyel közönség véleményeinek summáját kaphatjuk: „Szegényes és nem sok mondanivalója van.” „Túlságosan amatőr.” „De Sade márki is megcsömörlött volna ettől!”

Ennek kapcsán el kellene gondolkodni, milyen helyzetben van a magyar ama-tör színjátszás, szűkebben véve az egyetemi-diák színház. Az egyetemi színpadoknak nincs magyarországi szervezete, nincs az egész országot átfogó seregszem-léje. Minden kezdeményezés, produkció helyi akció marad. Egyéni ügyesség, hír-verés révén lehet csak szélesebb körben ismertté tenni egy-egy előadást.

Ilyen körülmények között annak kiválasztása, hogy ki képviselje országunkat egy nemzetközi fesztiválon - esetleges. Ha meghívásos a szemle, akkor azt a csoportot hívják meg, amelyiket már ismerik. Más esetben - mivel még közelítően objektív minősítési rendszerünk sincs, a produkciók kevésbé ismertek - a kiküldetésnél szubjektív tényezők döntenek.

Igen öröndetes, hogy számos egyetemi együttes látogatott el - közösen vagy néhány képviselője révén - Wroclawba. Emellett hivatalos szerveink is képviseltették magukat. Biztató jel, talán megpepszdül valami a magyar egyetemi színházak körül.

*

A wroclawi fesztivál után úgy tűnik, az amatőr színházaknál lelassult egy 4-5 éve kezdődött folyamat. A politikai mondanivaló, az ifjúság progresszivitása rutinná szelődött, a közösségi, aktuális színház formái jegyei manírrá kezdtek kopni.

De ha az idei nancy-i fesztivál eseményeire, az ott megismert előadásokra gondolunk - lásd a SZÍNHÁZ szeptemberi számát - kitűnik, nem általánosíthatunk.

Ha Wroclaw továbbra is szeretné megtartani a „fesztiválok fesztiválja” szerepét és rangját, ajánlatos lenne a résztvevők szigorúbb, átgondoltabb kiválasztása. Hogy legalább megközelítően reális áttekintést lehessen kapni az ama-tör színházak pillanatnyi helyzetéről, hogy a résztvevők a további munkájukra is inspiráló hatású tényleges művészi élményekben gazdagodva térhessenek haza.

A varsói Színművészeti Főiskola rendező szakos hallgatóinak a fesztivál minden előadását meg kellett nézniük. Grotowski és együttese több produkciót végignézett. Számos neves lengyel színész, rendező látogatott el Wroclawba. Nem szórakozásból, nem is pusztán kíváncsiságból!

Bár csak a mi színházi életünkben is ilyen érdeklődés lenne egymás munkája és az amatőr színházi kezdeményezések iránt!

2

KÖRÖSPATAKI KISS SÁNDOR

Színházak Szlovákiában

Látogatóban az ember rendszerint összehasonlítással kezdi, az újonnan látottakat igyekszik besorolni eddigi tapasztalatainak rendjébe. Legtöbbször kiderül azonban, hogy az azonosságok és különbségek szövevénye, a sajátos, egyszeri történelmi háttér, nemcsak megcáfol, de mulatságossá is tesz mindenfajta analógiakísérletet. Ezért reménytelen arról beszélni, hogy a szlovák színházban milyen nyomai fedezhetők fel a magyar hagyománynak, a cseh színház hatásának, vagy az osztrák és német színjátszás világának. Mindezek a „környezeti hatások” természetesen fölfedezhetők lennének, mégis keveset mondanának, mert a szlovák hivatásos színház rövid

ötven év alatt külön minőséggé fejlődött, más, mint a környező országok színházművészete. Színházról színházra járva arra érdemes inkább összpontosítani, hogy tetten érjük azokat a megkülönböztető jegyeket, amelyek a szlovákiai színházak sajátosságát adják.

Színház a bank mögött

A pozsonyi Szlovák Nemzeti Színház társulata évek óta a Leningradska utcában, az Állami Bank épületében játszik. (Ott honukat, a múlt században épült színházat lassú, de alapos rekonstrukcióval korszerűsítik.) Ez a bank mögé épített Hviezdoslav Színház egyáltalán nem valami szükségmegoldás. Színpada mélységben és szélességben egyaránt nagy méretű, nézőtere kényelmes, otthonosan modern benyomást keltő.

Most ebben az épületben játsszák nemcsak a prózai, hanem az operai repertoárt is. A pozsonyi Nemzeti elismerten a szlovák színjátszás élcsapata. Műsorát elsősorban a klasszikusokra alapozza, de színpadot nyújt a szlovák drámairodalom legtöbb új alkotásának is. A felszabadulástól napjainkig majdnem ötven eredeti szlovák drámát hoztak színre. Összesen tizenhat szerzőtől. Átlagosan tehát évente két hazai bemutatót tartanak. Időnként új külföldi darabokra is sort kerítenek, most például Dürrenmatt *János királya* szerepel a műsoron.

A színház Budapesten is ismert, 1970 tavaszán a Vígszínházban mutatkoztak be *Az ember tragédiája* nagyon puritán, a gondolatokra és nem a külsőségekre koncentráló előadásával és Ivan Bukovčan *Mielőtt a kakas megszólal* című, színésziileg igen intenzíven kidolgozott darabjával.

Első estémen a Nemzetiben Rostand *Cyranóját* láttam. Négy éve mutatták be, de vasárnaponként még most sem lehet rá jegyet kapni. És a siker nem indokolatlan. Már az első benyomás, Vladimir Suchanek díszlete, fölkelti az érdeklődést. Minden pasztellszínű, pontosabban, a szürke valamilyen árnyalata. Ezt a színhatást fokozzák a rendező, Karol Zachar által tervezett, ugyancsak többségükben pasztell jelmezek. Ebben a mattabb színvilágban a nagy érzelmeket is csak mollban lehet játszani. A játék is jól indul. A Burgundi Palotában rendezett színelőadás közönsége olyan élénk és természetes, mint egy diplomáciai ál-lőfogadás vendégserege. Tehát van bizonyos visszafogottság, „viselkedés”, de a hangulat oldott és spontán.

Jellemző a „nagyária”, az erkélyjelenet beállítása. Humor és érzelem szellemesen keveredik. Cyrano keserűségében is inkább mulat, mint szenveleg helyzetén. A „Görcs van a szívem táján / Lázár vagyok a csókok lakomáján” kezdetű passzus alig hallatszik, befelé mondja, önmaga előtt is szégyelli elzékenyülését. A jelenet ízléses megoldását csak erősíti a keret: ügyes világítással, fény-árnyék rajzolatokkal a háttérfüggönyön és a színpadon olyan érzést vált ki a nézőből, mint Roxane háza valahol magas fák között állna.

Cyrano hetyke keménysége, érzelmeségét szabadszajúsággal kompenzáló öniróniája csak a befejező kolostorjelenetben marad el. De addigra már oly mértékben elbűvölte a nézőt Karol Machata Cyranója, hogy minden érzelmi túláradás meg van bocsátva.

Eredeti megoldás az arras-i táborjelenet, melyben a francia álpátoszt a rendező svejki deheroizáló ötletekkel leplezi le és arat fél tucat józú nevetést.

Vasárnap délelőtti ifjúsági előadásban láttam a pozsonyi repertoár talán legérdekesebb darabját, Ján Palárik *Szüreti kalandját* (Dobrodružstvo pri obžinkoch). Palárik Madách kortársa volt, a darabot 1970 decemberében újították fel, a költő halálának centenáriuma.

Az előadás kétszeresen is érdekes. Először is kiderül belőle, hogy milyennek látta a magyarokat és a szlovákokat, a két nemzet viszonyát egy olyan író, aki a szlovák nemzeti öntudat ébresztői közé tartozott. És szembetűnik az is, hogy az ellentétek kérdésében miként foglal állást a rendező, a színház társulata.

A darab két hősnője egy szlovák grófkisasszony és társalkodónője, Miluša. Mindkettőjükben izzik a szlovák öntudat és elhatározzák, hogy megtréfálják a hozzájuk érkező Kostroviczky Lajos bárót, aki magyarosítani akarja a falut. A báró és mérnök barátja előtt érkezik Pista huszár, aki szlovák legény léte piros magyar mentében szolgál Debrecenben. Pista, azaz Stefan, elmeséli élményeit a huszároknál, s szavait ilyen magyar szitkokkal fűszerezi: „a láncos nemjóját”, „a rézangyalát”, „a fene egye meg” stb. Mire a magyar báró a házba lép, Miluša és a grófkisasszony szerepet cserélnek. A fiatal, nyalka Lajos báró tüzes magyar úr, szeret nagyolni és nagy hazafi. Azonnal beleszeret a parasztlánynak álcázott grófkisasszonyba, és a szlovák parasztnak szép szüreti da-

lainak hatása alatt megváltozik. Amíg konokul magyarosítani akart, addig szorozatosan megszegyenyült. Megváltozása után azonban szeretettel fogadja a falu, és a grófkisasszony hozzá megy feleségül. Szembetűnő, hogy a parasztnak és a gróf i kúria milyen egyetértésben élnek, egyetlen közös fájdalmuk a nemzetiségi elnyomás. A darab fő gondolatát a kisasszony házitanítója mondja ki: „A nemzetiségi ellentéteket csak a teljes jog-egyenlőség alapján lehet felszámolni.”

Ez a mindig és mindenhol igaz, szép gondolat az előadásnak is vezérfonala. Noha Kostroviczky Lajos negatív hősként kerül a színpadra, a nemzetiséggel szemben megváltozott magatartása kivívja a szlovákok megbecsülését is. Palárik még csak nemzetiségi ellentéteket lát, osztály-ellentéteket nem, de az előbbieket feloldása - ha naív módon is történik - elvileg példászerű.

Karol Zachar rendezése finomabb, társalgási vígjátéki stílust valósít meg. A szereplők közül elsőnek a szlovák grófkisasszonyt alakító Emilia Vásáryovát említjük. Vásáryová a Cyranóban Roxane-t játszotta. Alakítását mindkét alkalommal valami tartózkodó szomorúság, lelki szépség jellemezte. A Lajos bárót játszó Michal Dočolomansky ügyesen gazdálkodott a figura komikus jeleneteivel, meg tudta őrizni méltóságát a második rész megbékülési perceire. A legtöbb tapsot és nevetést Oldo Hlaváček aratta, aki Pista huszár szerepében gyakran élt a burlaszki eszközeivel.

A szereplők legtöbbször szépen énekel, tud zongorázni és táncolni. A színpad-kép egyszerű kívánt maradni. Csupán célszerű és alig dekoratív, mégis jelezni tudta, hogy egy grófi kastély fogadótermében vagyunk, s az emeleti traktusba vezető lépcső jól „behozza” időnként a szereplők közötti hierarchia változásait is.

Színház a föld alatt

Pozsony második színháza, a Nemzeti kamaraszínházaként működő Malá Scéna, a hivatali negyedben található, a Kulturális Ügyek Minisztériuma melletti épület alatt, három emelet mélységben. (Ez is csehszlovák jellegzetesség, se szeri, se száma a föld alá épített színházaknak.)

A Malá Scéna a huszadik századi szerzők színháza. Ízelítő a műsorból; Ugo Betti: *Büntény a kecskeszigeten*, Shaffer: *Black Comedy*, Albec: *Mindent a kertbe*, Barillet-Grédy: *A kaktusz virága*, Pi-

randello: *IV. Henrik*. Egy kivétellel csupa színpadainkról ismerős cím. Az irodalmi és művészeti konszolidáció jele, hogy az elmúlt évben két szlovák szerző is új drámát hozott a színháznak.

Egyikük, Ivan Bukovčan, már veteránnak számít. *A Kétszemélyes hurok, avagy a házi akasztófa* már a hetedik darabja, amely a Nemzetiben, illetve a kamaraszínházban színre kerül. *A Mielőtt a kakas megszólal* történelmi-társadalmi érdeklődésű szerzője most egy posztabszurd hatásokat mutató komédiát írt. Hőse egy férfi, aki gondatlanságból bűn-cselekményt követ el, s a börtön elől egy padlásra rejtőzik. Felesége hétről hétre fölkeresi, élelmet, tiszta ruhát hoz, és pókhálók között szeretkezik a férjével. Hamarosan megunja azonban a magánytól egyre örültebb férfit, és elcsábít egy fiatalembert. A férj bánatában éppen ön-gyilkos akar lenni, amikor beállít hozzá a felesége szeretője. Kanyargós és mulatságos vita után rájönnek, hogy mindketten az asszony rabszolgái, és azt is észreveszik, hogy mindketten szimpatikusak egymásnak. A mindenen lamentáló, folyton ostobaságokat fecsegő asszonyt többé be sem engedik magukhoz, leülnek és folytatják a beszélgetést. „Milyen érdekes tud lenni az élet, ha az ember igazi társra talál” - van az arcukra írva az utolsó pillanatban, s közben kint az asszony hamisan és elkeseredetten énekel. (Éppúgy, mint a Furcsa pár, ez a darab sem homoszexuálisokról szól.)

A férjet alakító Jozef Kroner ismét bebizonyította, hogy méltán nemzetközi hírnévű művész. Úgy teszi mulatságossá a nem túl eredeti történetet, hogy mindvégig halálosan komolyan játssza a korlátolt kisembert, aki valami nagyra, szebb-re vágyik, de még lelke legmélyén se tudja ezt másképp megfogalmazni, mint hogy különbnek akarja hinni magát az átlagnál. Értetlen és józan felesége után boldogan kapaszkodik valakibe, aki még nála is butább.

A másik új szlovák darab, *a Kolduskaland* szerzője Ján Solovič, a szlovák írók fiatalabb nemzedékéhez tartozik. Harmincnyolc éves, az írószövetség titkára. A rádiódrama és a tévéjáték mű-fajában szerzett közel két évtizedes gyakorlat után mutatták be ezt a darabját a Malá Scéna művészei. Témája ismerős: ahogy javulnak életkörülményeink, emelkedik az életszínvonal, egyesek teljesen elvetik a mértéket és gyorsan, mindenáron meg akarnak gazdagodni.

Két borbély beszélget nyitás előtt az

üzletben, hogy milyen jó lenne egy telitalálat a totón vagy a lottón. Alapjában véve mindketten józan kisemberek, de a gazdagság elképzelt csodavilága teljesen elveszi az eszüket. Meg akarnak ölni egy koldust, akiről azt hiszik, hogy sok pénze van. Hogy ne keltsenek feltűnést a koldus pénzével, elhíresztelik, hogy nyertek a lottón. A „baj” csak az, hogy nem elvetemült gonosztevők, képtelenek hidegvérrel ölni. Bátorságot gyűjtenek, isznak egy kicsit, aztán még egy kicsit, aztán már olyan részegek, hogy nemcsak ölni, de lábon állni is alig van erejük. A gyilkosságot elpuskázzák, de ekkor már sorra érkeznek barátai, hogy megünnepeljék a nagy nyereséget. A két jámbor gyilkosjelölt már teljesen megzavarodik. A hajvágásra érkezett orvosnőt az egyik bekeni borotvaszappannal, a másik izgalomban a hajmosó zuhanycsapját emeli a füléhez, amikor telefonálni akar, majd ahogy befutnak a vendégek, azzal a kalapáccsal próbál fésülködni, amellyel a gyilkosságot akarta végrehajtani.

A kis színházat megtöltő közönség fényesen mulat a zsúfolódó bohózi helyzeteken, csak én forgatom zavartan a műsorfüzetet. A cím alatt ugyanis az áll, hogy „tragikomédia”, s itt valami egészen más folyik. Solovičnak a társadalmi pillanatkép csak az indításhoz kell, mihelyt mozgásba jön a bohózi masinéria, már nem ügyel rá többet, s szatíra helyett beéri féktelen bolondozással. Jozef Palka rendezése arra ügyel, hogy pillanatokra kimért pontossággal kavargogjon a cselekmény és éppen időre ér-jenek be a poénok.

Nová Scéna

Ez a színház a könnyebb műfajok ott-hona. Évente három zenés és négy prózai Produkció kerül itt színre. A színház egy volt moziban működik, a pozsonyi városi tanács kezelésében. Sajnos, egy már agyonjátszott közepes külföldi darabot láttam csupán, Alejandro Casona *A fák állva halnak meg* című érzelmes fél abszurdját, melyet tizenkét éve a Madách Kamaraszínház is játszott. Egy boldogságközvetítő ügynök viszontagságait látjuk, aki addig gabalyítja szerencsétlen öngyilkosjelöltekből és magányos boldogtalanokból álló klientúrájának sorsát, amíg maga is bevezet a házasság révébe. Az érdekes, megmagyarázhatatlan, abszurdra vett első jelenet után a rendező feladta a játszmát, ráfuttatta az előadást

a jól bevált kommersz sínekre s attól kezdve nem folyik más, csak könny.

Komáromi epizód

Szlovákiában összesen tíz színház működik. Dolgozik egy magyar társulat Komáromban, melynek egy részlege állandóan Kassán és Kelet-Szlovákiában tevékenykedik, valamint egy ukrán színház Eperjesen. Operát négy szlovák városban, operettet csupán kettőben láthat a közönség. Igen fejlett a bábszínháztársulat. A társulaton kívül öt bábszínház is működik.

Komárom Dél-Szlovákia egyik központja. Az országnak ebben a részében négyszázezer magyar él. A Komáromi Területi Színház sokféle tájoló társulata látja el őket színházi élménnyel. A társulat nincs könnyű helyzetben, mert sok tehetséges tagja nem tud ellenállni a „brain-drain”-nek, és elszereződik Budapestre, vagy szlovák színész lesz Pozsonyban. A harminchét tagú társulatban csak ketten-hárman vannak főiskolai diplomások, a többiek műkedvelő csoportokból kerültek a hivatásos magyar nyelvű színháztársulatba. A társulat most már huszadik éve működik, évente százezer néző látja mintegy háromezredét az előadásukat.

A színház a komáromi katolikus leányegylet egykori épületében székel. Omladozó, bontásra érett ócska házban, melynek százhusz fős „színházát” már csak próbákra lehet használni, mert élet-és tűzveszélyes. Szeretnék megkapni a szakszervezetek kezelésében levő új színházépületet, ahol jelenleg mint bérlők játszanak.

A komáromiaknak komoly versenytársa a televízió. Délnyugat-Szlovákiában ugyanis egyformán jól fogható a két bécsi, a pozsonyi és a budapesti adás.

Novemberben, a választások hónapjában jártam ott. A színház a politikai tisztulást Darvas József: *Kormos ég* című drámájának előadásával kívánta elősegíteni. Azért esett a választás Darvas darabjára, mert hasonló témájú csehszlovákiai darab még nem született, a hatvannyolcas válság pártos, művészi feldolgozása még várat magára.

Díszletgyár a külvárosban

Akárhány előadást láttam Pozsony három prózai színházában, minden esetben játszottak a díszletek. Nem mondhatnám egyikről sem, hogy extravagáns vagy föltűnő lett volna, azt sem, hogy ki-

zárólag és puritán módon funkcionalista. Viszont minden alkalommal bebizonyosodott, hogy a díszlet a rendezői elképzelés fontos része. A tervezőket nem szorítják kényszerű megalkuvások, mert a Nemzetinek olyan díszletműhelye, vagyis inkább díszletgyára van, amelyben a legmerészebb színpadi képzelet játéka is megvalósíthatók. A műhely igazgatója nemzetközi hírnévű művész: Ladislav Vychodil. Munkáit a budapesti néző is ismerheti, a Nemzeti Színház *Amerika* - vagy a *Vígszínház Tiszták* - előadásáról. Vychodil, aki egyben a pozsonyi főiskolán a díszlettervezés professzora, már 1962-ben nagydíjat nyert a São Paulo-i művészeti világkiállításon. Jozef Svoboda mellett ő a legismertebb és legkeresettebb tervező Csehszlovákiában. Külföldi meghívásainak csak részben tud eleget tenni. Újabban inkább műhelyében tervez - exportra is. A műhely évi 50 díszletet képes elkészíteni, s mivel ennyi új előadás Pozsonyban nincsen, jelentős mennyiségű külföldi megrendelést tud teljesíteni. A bécsi színházak állandó ügyfelei (olcsóbban és jobban dolgoznak, mint az osztrák műhelyek), de itt készülnek a salzburgi ünnepi játékok díszletei is.

Százötven dolgozó kényelmesen, kapcsolódás nélkül végzi munkáját a szerelőcsarnok méretű műtermekben. Az elkészült és a pozsonyi színházakban rendszerezett játszott darabok díszleteit egy hatalmas, ötemeletes raktárban tárolják. 60 előadás színpadképe pihen ezekben a betonrekeszekben.

E díszletgyár láttán érti meg az ember, hogy milyen szoros az összefüggés az anyagi feltételek és a művészi színvonal között.

*

Egy hét Pozsonyban egyszerre sok is, kevés is. Átfogó képet nem alkothat az ember, de felfedezheti például, hogy nemcsak egy nagy díszlettervező dolgozik Szlovákiában, hanem érdekes megtanulni Vladimir Suchanek nevét is. Hogy Jozef Palka szigorú rendező, aki mérnöki pontossággal építi fel könnyű kis vígjátékok geometriáját. Hogy a szlovák színész általában komolyan veszi a mesterségét, és semmilyen műfajban nem lazít - évek után sem - az előadások fegyelmén. Hogy kitűnőek a hangtechnikai berendezések és a világítás voltaképpen része a díszlettervezésnek,

És végül azt, hogy a színház másutt sem csupán ünnepnapokból áll.